

JURIJ BRÉZAN — PISARZ DWÓCH NARODÓW

Jednym z bardziej znanych pisarzy Niemieckiej Republiki Demokratycznej jest Serbołużyczanin Jurij Brézan — poeta, prozaik, dramaturg tworzący zarówno w języku łużyckim jak i niemieckim. Jest on także niewątpliwie najbardziej znanym twórcą serbołużyckim. Brézan należy do średniego pokolenia pisarzy NRD, urodził się w r. 1916 w Worklecach, na Łużycach w rodzinie kamieniarza. W l. 1922—27 uczył się w szkole wiejskiej w rodzinnej wsi, a od 1927 do 1936 r. w gimnazjum w Budziszynie. Już wtedy poznał gorzki smak dyskryminacji narodowej, spotęgowanej do rozmiarów systematycznej akcji niszczenia kultury łużyckiej i prześladowania działaczy serbołużyckich po dojściu Hitlera do władzy. W r. 1936, na krótko przed maturą, wydalono Brézana ze szkoły z „wilczym biletem”, motywując to jego rzekomą „niedojrzałością polityczną”. Fakt ten wiązał się z krytycznymi wystąpieniami Brézana wobec dyskryminacji Serbołużyczan oraz ogólnej polityki niemieckiej tego okresu. Zostaje więc na krótko wolnym słuchaczem na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Lipskiego, w r. 1938 zaś wyjeżdża najpierw do Pragi, a następnie do Poznania, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. Po powrocie na Łużycę został aresztowany. Kiedy wypuszczono go z więzienia zabroniono mu pobytu na terenie Łużyc. Odtąd Brézan pracuje jako administrator w majątkach ziemskich we wschodniej Fryzji i Brunświku, skąd w r. 1941, mimo zakazu, wraca na Łużycę i rozpoczyna pracę w majątku w Delnim Wujezdzie. W r. 1942 zostaje powołany do wojska i jako żołnierz *Wehrmachtu* przebywa na froncie wschodnim, dostaje się do niewoli, gdzie pozostaje do r. 1946. Po powrocie na Łużycę włącza się do młodzieżowego ruchu serbołużyckiego, a następnie zostaje kierownikiem Wydziału Prasy, Radia i Filmu w Serbołużyckim Urzędzie Kultury i Oświaty powstałym w r. 1948. W tym czasie zaczyna także działalność pisarską, za którą już w r. 1951 przyznano mu Nagrodę Państwową NRD. W r. 1959 oraz 1962 Brézan otrzymuje Nagrodę im. Barta Čišinskiego za całokształt twórczości literackiej, a w listopadzie 1963 r. z okazji VI kongresu *FDGB* został on laureatem nagrody literackiej tej organizacji za powieść pt. *Eine Liebesgeschichte*, 5 X 1964 r. natomiast przyznano mu po raz drugi Nagrodę Państwową III stopnia. Jest on pierwszym zawodowym pisarzem serbołużyckim¹.

Twórczość Brézana różni się zarówno problematyką jak i formą literacką od dotychczasowego piśmiennictwa serbołużyckiego: wprowadza ona do niego problemy realizmu socjalistycznego. Przez wszystkie jego utwory, i te powstałe w języku niemieckim i w języku łużyckim przewijają się dwa, nierozdzielalne ze sobą związane motywy: umiłowanie swego narodu, jego kultury i tradycji oraz przekonanie, iż tylko w NRD, budującej nową rzeczywistość społeczną, znajdują Serbołużyczanie swobodę i warunki niczym nie skrepowanego rozwoju. Kariera pisarska Brézana charakterystyczna jest dla całej grupy twórców NRD, którzy, pochodząc tak jak on ze środowiska robotniczo-chłopskiego, stali się pisarzami, reprezentantami socjalistycznej literatury niemieckiej. Do grupy tej, poza Brézanem, zaliczyć należy: E. Strittmattera, Th. Harycha, B. Völkerja, M. Neumanna i in.²

Poezję zaczął pisać Brézan już w gimnazjum. Były to wiersze przeważnie sentymentalne, pozbawione głębszych treści ideowych. Dopiero w okresie wojny, pod wpływem twórczości Jurija Cheżki i Jana Hejduški przenika do poezji tej problematyka patriotyczna i społeczna. Zbiory wierszy Brézana ukazują się do-

¹ Por. H. Zur, *Komuż muza pjero wodźi. Budyšin 1963*, ss. 23—39. oraz J. Młynk, *Rozwój i dzisiejszy stan literatury Serbów Łużyckich*, „Zaranie Śląskie” nr 2/1962.

² *Entwicklungsprobleme unserer sozialistischen Nationalliteratur* (Erarbeitet von einem Autorenkollektiv im Auftrage des Deutschen Schriftstellerverbandes). „Sonntag”. Sonderbeilage, zeszyt z dn. 14. V 1961, s. 11, oraz rozdz. *Życie artystyczne w Monografii Niemiec Współczesnych*. T. I. NRD w oprac. T. Piotrowiak i M. Suchockiego, s. 337.

piero w latach 50-tych. Wymienić wśród nich należy: *Do noweho časa* (1950), *Swět budže rjeńši* (1951), *Naš wšedny dzeń* (1955). Na uwagę zasługuje zwłaszcza pierwszy z nich, w którym Brézan próbuje poruszyć zagadnienia nie rozważane w dotychczasowej literaturze serbołużyckiej, tzn. tragedię niewoli swego narodu, której echa trwają nadal w mentalności Serbołużyczan.

Brézan występuje tu z całym zapalem przeciw trwaniu tej pozostałości minionych czasów jako orędownik idei braterstwa między ludźmi, wolności i pokoju. Przyczyn tragedii narodu serbołużyckiego szuka w problemach społecznych, które decydują, według niego, o kwestiach politycznych i narodowych. Wiersze jego przepełnione są optymizmem i wiarą w lepszą przyszłość społeczeństwa serbołużyckiego. W wspomnianym tomie podzielone one zostały na cykle, z których pierwszy pt. *Prěnjeho septembra* zajął się wybuchem wojny, napaścią hitlerowców na Polskę. Wiersze *Złoto i Wójna* wchodzące w skład tego cyklu zwracają uwagę na przyczyny zaistnienia katastrofy i tragedii ludzkości z nią związanej. Tematem innego cyklu, pełnego radości i optymizmu pt. *Wósmeje meje* jest zakończenie wojny wróżące pokój i lepszą przyszłość świata.

Do omawianego zbioru włączył także tekst oratorium pt. *Sydom serbskich wjerchow z Lubina*. Z innych utworów tomu wyróżnia się wiersz *Njezabudu* będący pełnym miłości synowskiej i wdzięczności wspomnieniem rodziców, wyznaniem uczuć patriotycznych i humanistycznych.

Jeśli chodzi o stronę formalną swych wierszy, to Brézan odchodzi od tradycji związanej ściśle z poezją ludową, której konwencją posługując się tworzyli prawie wszyscy dotychczasowi poeci serbołużyccy. Czerpie on dużo w tym zakresie z twórczości Majakowskiego. Pisze wierszem wolnym, nie uwzględnia metrum i rymów, stosuje także asonanse i aliterację, posługując się przy tym pięknym poetyckim językiem luźnym³.

Jurij Brézan jest jednak przede wszystkim prozaikiem. Już pierwsze próby w tej dziedzinie *Juhosłowjanske silwety* (1947) i *Prěnja brózda* (1951) stały się dużym sukcesem młodego pisarza i świadczyły, że pojawił się nowy, nieprzeciętny talent. *Juhosłowjanske silwety* są zbiorem esejów związanych z pobytom autora w Jugosławii, w obozie młodzieży z różnych krajów budującej nowe linie kolejowe. Wrażenia jakie odniósł tam pisarz stały się podstawą do snucia pełnych optymizmu refleksji dotyczących socjalistycznej przyszłości świata⁴.

Do tomu *Prěnja brózda* weszło sześć nowel: *Koń Fridolin*, *Mokra dżera*, *Stary Henčl*, *Noc w lěsu*, *Nowa metoda*, *Tučný wołojnik*. Zbiór wydany został jako lektura szkolna. We wszystkich nowelach, w centrum zainteresowań autora znajdują się zagadnienia społeczne. I tak w opowiadaniu pt. *Koń Fridolin* pokazany został problem demoralizującego wpływu wojny na człowieka. Bohater noweli, Hanka powołany do wojska i wysłany na front rychło zorientował się, iż wojna może być okazją do szybkiego wzbogacenia się i odtąd cały swój spryt spożytkowuje na to, aby być jak najdalej frontu i zagarniać jak największe korzyści dla siebie przez okradanie magazynów wojskowych. Wojna budzi w Hance instynkty społeczne, zatracca on całkowicie poczucie elementarnej uczciwości i etyki. Po wojnie wyyskuje panującą wówczas nędzę dla dalszego zagarniania korzyści dla siebie.

Mokra dżera następna nowela omawianego zbioru zajmuje się podobnym problemem przemiany osobowości ludzkiej w czasie wojny. Jednak postawiony został on tu inaczej. Robotnik rolny Kężnik pracujący w niemieckim majątku ziemskim wysłany zostaje na front jako żołnierz *Wehrmachtu*. Ciężko ranny, leży w szpitalu, gdzie styka się z różnymi ludźmi, podobnie jak on, wbrew swej woli, wcielonymi do hitlerowskiej armii. Dyskusje z nimi i własne tragiczne doświadczenia uzmysławiają Kężnikowi prawdę o wojnie i jej przyczynach.

³ Por. recenzję zbioru w piśmie „Rozhľad” nr 1/2, 1951, s. 45–47.

⁴ Por. tom pt. *Madelena a druhe powědančka a skicy*. Budyšin 1958.

Opowiadanie *Stary Henčl* opisuje tragedię starego chłopca łużyckiego, który borykając się z największymi trudnościami w ciężkich latach wojny, umiera na skutek znęcania się nad nim hitlerowców⁵.

W r. 1951 ukazał się również tom opowiadań niemieckich Brězana pt. *Auf dem Rain wächst Korn*, który wydany został również w Polsce pt. *Na między rośnie zboże* (w 1953 r.)⁶. Jedno z opowiadań włączonych do tego tomu zatyt. *Kak stara Jančowa z wyšnosců wojowaše* wydane zostało oddzielnie w języku serbołużyckim w 1952 r. Jego treścią są dzieje biednej wyrobnicy Marji Jančowej, stanowiącej typ surowej, nieugiętej i dumnej chłopki łużyckiej, której nie załamały klęski życiowe i prześladowania ze strony najpierw Prusaków, później hitlerowców. Jest to jeden z najciekawszych utworów Brězana. O ile opowiadania zawarte w zbiorze *Prěnja brózda* traktowały bohaterów jeszcze dość schematycznie, o tyle Jančowa jako postać literacka jest bardzo żywa. Uosobiony w niej został opór chłopstwa serbołużyckiego przeciw wyzyskowi i uciskowi narodowemu.

Autor, podobnie jak w innych utworach, zwraca uwagę przede wszystkim na ucisk społeczny, jakiemu poddani byli Serbołużycanie w przeszłości, utożsamiając go z narodowym. W jego przekonaniu tylko państwo niemieckie oparte na ucisku klasowym mogło prześladować Serbołużycan jako naród, demokratyczne Niemcy zaś dadzą im swobodę i warunki nieskrępowanego rozwoju. W opowiadaniu Brězana występuje w szerokiej mierze komizm i to w różnych odmianach: sytuacyjny, słowny itd. Bogatym źródłem humoru, zjadliwej ironii i swoistej filozofii życiowej są tu szeroko przez autora wykorzystane przysłowia łużyckie⁷.

Kolejną pracą Brězana jest zbeletryzowana opowieść krajoznawcza pt. *Mjez Čornobohom a Blótami* (wydana w 1953 r.), której edycja niemiecka ukazała się równocześnie z łużycką pt. *Hochzeitsreise in die Heimat*. Książka stanowi wydawnictwo typu albumowego — jest bogato ilustrowana grafikami Měrcina Nowaka-Njehorńskiego oraz licznymi fotografiami ukazującymi piękno Łużyc. Powstała ona na fali rosnącego zainteresowania społeczeństwa niemieckiego sprawami Serbołużycan. Książek informujących o tych zagadnieniach ukazało się w Niemczech dotychczas niewiele a niejednokrotnie były to paszkwile wymierzone przeciwko narodowi serbołużyckiemu, pełne świadomych fałszerstw i zniekształceń. Wydanie pracy, która w sposób rzetelny zajęłaby się sprawami Łużyc i Serbołużycan była inicjatywą we wszech miar pożądaną. Brėzan nadał jej formę opowiadania, treścią którego jest podróż po Łużycach, jaką odbywa, ze swą żoną Niemką, młody Serbołużycanin. Bohater książki pokazuje swej żonie piękno przyrody Łużyc, zabytki historyczne narodu serbołużyckiego opatrując swe wyjaśnienia obszernym komentarzem dotyczącym dziejów, etnografii i kultury Łużyc. Brėzan zastosował tutaj rozbudowany dialog, który jest o tyle uzasadniony, iż książka stara się zaciekawić czytelnika nie nużąc go suchym wyliczaniem. Autor nie uszczęśliwił w pracy tej pewnych braków i błędów surowo ocenionych przez recenzentów⁸.

Książka pt. *Po dróze a při dróze* ukazała się w 1955 r. jest to tom zapisków z podróży po Bułgarii i Związku Radzieckim. Obie części książki zawierają opisy co ciekawszych miejscowości, które autor odwiedzał, a także spotykanych ludzi, opisy składające się na prawdziwy, bezpretensjonalny obraz ich życia. Poprzez

⁵ Por. P. Nowotny, „Prěnja brózda” Jurja Brězana, „Rozhlad”, nr 3/4, 1952, ss. 63—67.

⁶ Przekład Z. Petersowej ukazał się w Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”.

⁷ F. Mětšk, „Stara Jančowa” Jurja Brězana, „Rohlad”, nr 5/6, 1952, ss. 91—96.

⁸ Por. M. Nowak-Njehorński, *Kwasne pučowanje do domizny mjez Čornobohom a Blótami*, „Rozhlad”, nr 8/1953, s. 177—180, oraz F. Mětšk, *Mato Kósyk a problem social-neje bědy*, „Rozhlad” nr 6/1953, ss. 117—122.

rzuczone swobodnie impresje dotyczące ZSRR i Bułgarii autor potrafił zbliżyć czytelnikowi bardziej te kraje i ich obywateli niż „bombastyczne reportaże”⁹.

Znanym utworem Brězana jest powieść napisana w języku niemieckim pt. *52 Wochen sind ein Jahr* (1953), która stała się podstawą scenariusza filmu fabularnego produkcji NRD, wyświetlanego w Polsce pt. *Łużyczanka*. (Scenariusz filmu opracowany przez Brězana wydano w 1955 r. w języku łużyckim pt. *Wo jednorym žiwjenju*). Powieść jest historią życia starego chłopca łużyckiego, który staje wobec problemu socjalistycznej przebudowy wsi. Z początku nieufny wobec zagadnień, jakie przebudowa ta nastęrcza, stopniowo przekonuje się do niej i bierze w niej czynny udział. Utwór znany jest czytelnikowi polskiemu z przekładu zaty. *Urodziny Krestiana Serbina* wydane w 1954 r.¹⁰ Krytyka zarzuciła autorowi powieści schematyzm w traktowaniu wielu problemów. Zwróciła ona uwagę, iż droga bohatera do nowej rzeczywistości jest zbyt łatwa, że pokonuje on przeszkody bez błędów i konfliktów. Wysunęła ona także zastrzeżenia do formy utworu, podkreślając, iż wyraźnie zawodzi tu kompozycja: odnosi się wrażenie, że jest to zbiór opowiadań, a nie powieść. Atrakcyjną natomiast dla czytelnika niemieckiego właściwością utworu jest jego koloryt lokalny. Znalazło się w nim wiele fragmentów mówiących o życiu Serbołużyczan, ich kulturze i obyczajach, przedstawione tu zostały również zdobycze społeczeństwa serbołużyckiego w NRD, a więc jego autonomia kulturalna, osiągnięcia gospodarcze i socjalne.

Dla potrzeb filmu, o którym wyżej była mowa, Brėzan skrócił swą powieść o parę wątków. Film ten zawiódł jednak oczekiwania zarówno publiczności niemieckiej jak i łużyckiej, uwypuklił on bowiem braki książki — schematyczne traktowanie problemów wsi i jej przebudowy, przy czym zawinił także reżyser filmu, Richard Groschopp, który nie potrafił zaakcentować specyfiki tych zagadnień. Recenzenci łużyccy ubolewają nad innym brakiem filmu, jakim jest zbyt słabe uwzględnienie tak wyeksponowanego w powieści lokalnego kolorytu serbołużyckiego. Szwankuje przedstawienie wsi łużyckiej jej strojów i obyczajów, w ciągu całego filmu nie pada z ekranu ani jedno słowo serbołużyckie itd. Recenzent stwierdza, iż braki te nie tylko fałszują stan faktyczny, ale mogą także powodować błędne sądy o polityce narodowościowej w NRD¹¹.

W r. 1957 w języku niemieckim, a w 1958 r. w języku łużyckim ukazała się praca Brězana pt. *Christa*. Treścią tej książki są dzieje dziewczyny pół-Zydówki, która w czasie minionej wojny znajduje schronienie i opiekę w rodzinie serbołużyckiej. Książka ta nagrodzona została w NRD w dziedzinie literatury młodzieżowej¹².

Rok 1958 przynosi także wydanie zbioru opowiadań Brězana pt. *Madelena a druhe powėdanėka a skicy*. Tytułowe opowiadanie pochodzi jeszcze z l. 1948/49 i było wówczas drukowane w czasopiśmie łużyckich. Nosi też wszystkie cechy niewyrobionego jeszcze warsztatu pisarskiego. Jest to idylliczne opowiadanie, którego treść stanowi historia młodej pary inteligentkiej osiadłej na wsi, aby pracować nad jej przebudową. Takie postawienie problemów spotkało się z krytyką¹³.

Kolejną pracą Brězana jest wydana w r. 1958 pierwsza część trylogii noszącej tytuł *Feliks Hanuř*, wysoko oceniona przez krytykę literacką NRD, która zwraca uwagę na szereg elementów autobiograficznych w powieści tej występujących. Treścią pierwszej części trylogii jest młodość tytułowego bohatera, Feliksa Hanuřa, syna kamieniarza, który na skutek protekcji proboszcza w rodzinnej wsi dostaje

⁹ Por. recenzja w piśmie „Rozhled” nr 12/1955, ss. 380—381.

¹⁰ Tłumaczyła Z. Petersowa, wydała Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”.

¹¹ Por. M. Nowak-Njechorńskí, *Dwajapotsta njeđzel w filmje*, „Rozhled”, nr 12/1955, ss. 370—375.

¹² Por. H. Zur, jw., s. 30, oraz notatka w piśmie „Rozhled”, nr 1/1957, s. 24.

¹³ Por. H. Zur, jw., s. 32—33, oraz J. Mlynk, *Dostowo w tomie Madelena a druhe powėdanėka a skicy*, s. 241.

się do gimnazjum w Budziszynie. Tu jest on jedynym synem robotnika w mieszczańskim środowisku swych kolegów — Niemców i, aby nie razić w imponującym mu poziomem życia otoczeniu stara się naśladować we wszystkim swych towarzyszy. Jednak warunki materialne, w jakich żyje, świadomość swego pochodzenia sprawiają, iż zaczyna w nim rosnać coraz bardziej poczucie przepaści dzielącej go od kolegów i chęć wyrównania jej za wszelką cenę. Duża część środowiska, w jakim się znajduje, składa się z elementów faszystujących. Feliks zdaje sobie sprawę z antyhumanistycznej istoty hitleryzmu, lecz dążenie do szybkiej kariery, do osiągnięcia dobrobytu, miłość do dziewczyny pochodzącej z bogatej rodziny, nie pozwalają mu zerwać więzów łączących go ze środowiskiem faszystującej młodzieży mieszczańskiej, w którym się znalazł¹⁴. Druga część trylogii ukazała się w r. 1960. Została ona podobnie jak pierwsza, bardzo pozytywnie oceniona przez krytykę literacką. Elementy autobiograficzne występują również i w tej części z całą wyrazistością. Podobnie jak Brėzan, bohater powieści po wybuchu wojny pracuje w majątkach ziemskich we Fryzji, skąd wraca na Łużyce, do rodzinnej wsi. Zostaje zmobilizowany i jako żołnierz *Wehrmachtu* walczy w ZSRR i Słowacji. Doświadczenia wojenne, gorzkie przeżycia, jakie stały się jego udziałem, uprzytomniają Feliksowi po czyjej stronie jest prawda i dyktują mu podjęcie decyzji stanowiącej kulminację drugiej części trylogii — przejścia na stronę partyzantów słowackich¹⁵.

Drogę życiową Feliksa Hanuša, kształtowanie się jego charakteru, przedstawia Brėzan na tle procesów społecznych, jako wynik walki między siłami postępu i skrajnej reakcji, faszystów. Dążenie Feliksa do wejścia w środowisko klasowe mieszczańskie, dążenie tak akcentowane w pierwszej części trylogii, w drugiej części — wraz z rosnącym zdezorientowaniem głównego bohatera, i jego niezajomością procesów społecznych i politycznych — powoduje, iż początkowo nie chce on opowiadać się po żadnej ze zmagających się ze sobą stron. Część druga trylogii jest w dużej mierze obrazem walk wewnętrznych Feliksa, jego rozterek, i braku decyzji, dążenia do zrzucenia ze siebie odpowiedzialności i pozostania poza sprzecznościami epoki, poza konfliktami społecznymi. Bohater powieści przeżywa długi, skomplikowany proces uświadomienia sobie podstawowych praw rządzących społeczeństwem: na oczach czytelnika staje się on świadomym bojownikiem o słuszną sprawę.

Akcja tej części trylogii toczy się głównie na terenie wsi rodzinnej Feliksa, typowej pod względem społecznym i narodowym wsi łużyckiej. Dzieje jej w okresie panowania hitleryzmu są więc obok historii bohatera, drugim, głównym wątkiem powieści, która przedstawia związane z nim problemy w całym ich skomplikowanym kształcie. Mieszkańcy wsi dziela się na popieczników Hitlera i tych, którzy są jego przeciwnikami. Opór wobec hitleryzmu stanowi poważny czynnik jednoczący chłopów łużyckich i niemieckich, na co Brėzan zwraca szczególną uwagę¹⁶.

Koncepcja powieści ściśle zespolona jest z jej kształtem artystycznym. Brėzan ukazuje głównego bohatera, rozwój konfliktów i ich rozwiązanie w zwartych obrazach. Autor nie rozprasza się tutaj w szczegółach, nie ma tu dygresji, zaś komentarz autorski stosowany jest bardzo oszczędnie. Związy i obrazowy jest również język.

¹⁴ Por. H. Żur, „*Feliks Hanuš*” nowy roman Jurja Brėzana, „*Rozhled*” nr 9/1958, s. 302—305.

¹⁵ Por. B. Korjenk, *Dalši puč Feliksa Hanuša*, „*Rozhled*”, nr 8/1961, ss. 225—229. Dodać tu także trzeba, iż po napisaniu I części trylogii pt. *Suler* (1958) i II części pt. *Wučbne lėta* (1960) Brėzan jest w trakcie pisania III części.

¹⁶ Por. jw., s. 228.

Między dwiema kolejnymi częściami *Feliksa Hanuša* ukazała się w r. 1959 równolegle edycja niemiecka i łużycka utworu Brézana pt. *Triks a woł Jonas* (*Das Mädchen Trix und der Ochse Esau*), a w r. 1962 podobnie, tzn. w wersji niemieckiej i łużyckiej, powieść *Robert a Sabina* (*Eine Liebesgeschichte*). Poruszony w niej został problem podziału Niemiec i jego wpływ na los ludzi. Treścią powieści jest historia miłości między młodym lekarzem z NRD i sławistką z Niemiec zachodnich. Wielkie powodzenie tej książki świadczy, iż omówione w niej zagadnienia znajdują się w centrum uwagi rzesz czytelnicy NRD¹⁷.

Jeśli chodzi o twórczość dramatyczną Jurija Brézana to wymienić tu należy zbiór jego sztuk powstałych w l. 1946—1948, wydany w 1960 r. pt. *Zapowiatki*. Do zbioru tego weszła m. in. sztuka *Stary Henčl*, będąca adaptacją sceniczną wspomnianego powyżej opowiadania pod tym samym tytułem; poza nią znalazły się tu sztuki *Nawrót*, *Cěkańcy*, *Wutroba na rozpuću* traktujące z reguły o bieżących problemach budowy nowego życia na Łużycach¹⁸. W 1955 r. wydano, wspomniany już także powyżej, scenariusz filmu *Wo jednorym žiwjenju*, a w 1960 r. ukazała się w oddzielnym wydaniu przerobiona na dramat nowela *Kak stara Jančowa z wyšnosću wojowaše*. Tak przygotowany przez autora utwór wystawiony został w 1959 r. przez zespół Serbołużyckiego Teatru Ludowego w Budziszynie. Spektakle *Marji Jančowej*, wszedłszy do programu imprez *Berliner Festtage* w październiku 1959 r., stały się dużym sukcesem sztuki, którą krytyka teatralna NRD oceniła bardzo wysoko. Korespondent „Timesa” określił ją jako „*Mutter Courage* zachodnich Słowian”¹⁹. Brézan nie tylko bowiem zaadaptował swoją nowelę dla potrzeb sceny, ale także gruntownie ją przerobił. Liczne fragmenty sztuki wskazują, iż wykorzystał tutaj zdobycze dramaturgii Brechta. Sztuka została podzielona na 20 scen powiązanych komentarzem chóru, wyposażona w songi i ilustrację muzyczną. O tym, że wystawienie jej było swoistym eksperymentem świadczy fakt, że autor dokonywał zmian już w trakcie prób²⁰.

Brézan jest również tłumaczem literatury serbołużyckiej na język niemiecki. W 1954 r. ukazał się tomik poezji łużyckiej w jego przekładzie pt. *Sorliške Lyrík*. Są to tłumaczenia zarówno poezji ludowej, jak i utworów najbardziej znanych poetów serbołużyckich. Przekłady te były bardzo trudnym zadaniem, polegającym właściwie na tworzeniu nowych wierszy inspirowanych oryginałami. Szczególnie skomplikowanym problemem było tłumaczenie poezji ludowej, gdyż chodziło tu o zachowanie swoistego charakteru oryginałów a przy tym o zbliżenie jej do takiej poezji niemieckiej. Bardzo udanymi są przekłady utworów Zejlera, zwłaszcza zaś jego bajek. Wiele wysiłku włożyć musiał tłumacz w przekłady wierszy największego poety łużyckiego, Barta-Čišińskiego; zmuszony był tu do częstego odstępowania od oryginału i szukania wyrażań i metafor bardziej odpowiadających niemieckiemu czytelnikowi. Niejednokrotnie odszedł tak daleko od oryginału, iż recenzenci zarzucali mu zbyt wielką dowolność²¹. Nie umniejsza to ogólnej zasługi tłumacza, który starał się dać czytelnikowi niemieckiemu przegląd poezji ludowej Łużyc i wierszy najbardziej znanych poetów serbołużyckich.

W r. 1955 wydano niemiecki przekład pióra Brézana znanej opowieści malarza i pisarza łużyckiego Měrcina Nowaka-Njehorńského pt. *Meister Krabat*.

Dla pełnego obrazu twórczości Brézana dodać trzeba, iż pisze on także utwory przeznaczone dla dzieci i młodzieży (*Christa*). Przykładem tego może być wy-

¹⁷ Por. H. Zur, *Komuž muza pjero wóđi*, ss. 29—30, oraz „Rozhlad” nr 1/1964, s. 17.

¹⁸ Por. J. Młynk, *Zetkanja z Jurjom Brézanom, Serbska Protyka na lěto 1956*, ss. 79—80.

¹⁹ Por. notatkę *Wuspěchi J. Brézanoweje „Marje Jančoweje”*, „Rozhlad”, 1959 r., s. 379.

²⁰ Por. M. Nowak-Njehorński, *Marja Jančowa*, „Rozhlad”, 1959 r., s. 206—213.

²¹ Por. recenzja w piśmie „Rozhlad”, nr 8/1954, ss. 244—246.

dana ostatnio w budziszyńskiej „Domowinie” książka pt. *Kak je elefant do hribow soł* (wydanie niemieckie *Der Elefant und die Pilze*)²². Książka ta uznana została w NRD za jedno z 46-u najlepszych wydawnictw w 1963 r.

*

Jurij Brėzan jest głębokim humanistą — jego bohaterem i przedmiotem rozważań jest człowiek. Lecz nie samotna, wyizolowana jednostka, a człowiek głęboko osadzony w realiach społecznych, w procesie przemian dziejowych, związany ściśle ze społeczeństwem i żywo reagujący na wszelkie procesy zachodzące w otaczającym go świecie. Pisze o tym krytyk serbołużycki Hubert Żur:²³

„Cechą twórczości Brėzana jest konsekwentna klasyfikacja społeczna postaci. Sympatia i antypatia czytelnika wobec jego bohaterów zależna jest nie od cech charakteru postaci, ich postępowania i reakcji, ale od ich sytuacji klasowej”.

O tym jak dalece w centrum zainteresowań pisarza znajduje się świat wewnętrzny bohaterów, świadczy fakt, iż nie uwzględnia on prawie zupełnie opisów tła akcji, przyrody itd. Nieliczne, włączone w tok utworów opisy wyglądu zewnętrznego bohaterów służą jako uzupełnienie rysów ich charakteru lub podkreślenie zmian zachodzących w ich życiu.

Brėzan jest też dobrym znawcą problematyki łużyckiej, a zwłaszcza wsi serbołużyckiej, która jest nie tylko tłem akcji, ale także jednym z głównych „bohaterów” jego utworów. Posiadają one w związku z tym swoisty koloryt lokalny specjalnie atrakcyjny dla czytelnika niemieckiego.

Dominującą cechą twórczości Brėzana jest optymizm płynący z przekonania, iż socjalistyczna przyszłość NRD jest gwarancją szczęśliwego rozwoju tego państwa i swobody narodu serbołużyckiego.

Każda książka Brėzana witana jest z ogromnym zainteresowaniem nie tylko przez czytelników łużyckich, ale i niemieckich. Jego utwory oceniane są wysoko przez największe autorytety literackie NRD, przy czym podkreśla się, iż dorobek twórczy Brėzana wraz z całą, współczesną literaturą i kulturą Serbołużyczan wchodzi w skład nowej, socjalistycznej kultury Niemiec Demokratycznych.

Tadeusz Seweryn Wróblewski

W XXV ROCZNICĘ WRZEŚNIA

Podobnie jak w latach ubiegłych, również tegoroczna XXV rocznica napaści hitlerowskiej na Polskę była obchodzona ze szczególną pamięcią przez społeczeństwo Pomorza. Posiada to swoje głębsze uzasadnienie zarówno w wyjątkowej roli, którą odegrała ziemia pomorska w wydarzeniach sprzed 25 lat, jak i we wciąż żywych na tym terenie wspomnieniach z tragicznych dni września 1939 r. Przecież to właśnie sprawa Gdańska i tzw. „korytarza” stała się wówczas głównym pretekstem dla rozpętania agresji. Tu na Pomorzu — na Westerplatte, pod Tezewem i Chojnicami, w Borach Tucholskich i nad Osą — rozpoczął żołnierz polski swą 35-dniową bohaterską walkę z hitlerowskim najeźdźcą. Również tu doszło do najgłośniejszego wystąpienia V kolumny w czasie kampanii wrześniowej: niemieckiej akcji dywersyjnej w Bydgoszczy. Propaganda hitlerowska lansowała

²² Por. „Rozhled”, nr 3/1964, s. 84.

²³ Por. H. Żur, „Feliks Hanuš” nowy roman Jurja Brėzana. „Rozhled” nr 9/1958, s. 304.